

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

650

J

18

Een 5 voor 1032 u 100
29 ~~Frankr.~~

Met den diepsten eerbied
wordt het nevensgaande stukje
aangeboden

aan

Uwe Majesteit
den Koning der Nederlanden,
Prins van Oranje en Nassau,
Groot-hertog van Luxemburg

ent. ent. ent.

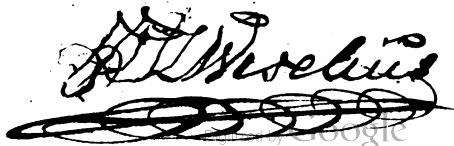
door

den Schryver,
Uwer Majesteits

voetmoedighen dienaar en getrouwsten onderdaan!

Amsterdam

den 8 November 1834.

J. W. de Meelieus

650 J 18

A A N M E R K I N G E N

O P

B I L D E R D I J K S

G E S L A C H T L I J S T ,

I N H E T B I J Z O N D E R O M T R E N T W O O R D E N E N S P R E E K W I J Z E N ,

B E T R E F F E N D E D E

S C H E E P V A A R T ;

D O O R

M^r. S. I. Z. WISELIUS.

A A N M E R K I N G E N
O P
B I L D E R D I J K S
G E S L A C H T L I J S T.

Non omnia possumus omnes is eene van die spreekwoorden of kernspreuken, welker gepastheid door de dagelijksche ondervinding volkomen gestaafd wordt; en echter, hoe ook algemeen bekend en als onloochenbaar aangenomen, ziet men haar niet zelden uit het oog verliezen, en wel vooral door zulke geleerden, die in zeer vele vakken van menschelijke wetenschap en kennis ervaren zijn; zoo zelfs, dat men zich eenigermate geregtigd gevoele, om eene andere spreuk, door iemand der Ouden omtrent onbepaalde Alleenheerschers gebezigd en luidende: *omnia vult posse, qui nimium potest*, als tegenhanger aan haar over te stellen. Het is in der daad, als of de zulken, die in geleerdheid ten naaste bij alle hunne tijdgenooten overtreffen en wier kundigheden zeer groot zijn in getal en belangrijkheid, het zich tot wezenlijke

schande moesten rekenen, onkunde of onbedrevenheid te belijden in eenig vak van kennis, wetenschap of menschelijk bedrijf; ja, geeft men op derzelver schriften, wanneer die menigvuldig zijn en velerlei zaken behandelen, naauwlettend acht, men ziet hen dikwijls dáár den beslissendsten toon voeren, waar het hun beter zoude hebben gepast te zwijgen, of voor het minst zich vooraf grondiger te laten onder- rigten; zoo dat het is, als of zij er staat op maak- ten, die genen, welke in eenige zaak, die derzelver dagelijksch bedrijf of voornaamst voorwerp van be- schouwing is, volkomen ervaren zijn, door de stout- heid hunner uitspraken te zullen overbluffen en met een ingewikkeld geloof in dezelve doen berusten.

Van den boven vermelden hoogmoed — of zal ik liever zeggen broosheid der menschelijke natuur? — aan vele groote mannen maar al te zeer eigen, was ook onze voortreffelijke BILDERDIJK geenszins vrij: ge- tuigen daarvan vooral de zulken zijner werken en schriften, waar hij handelt over zaken en onderwer- pen, tot de christelijke godsdienst, de overnatuurkun- de, of de nieuwere wijsbegeerte behoorende; getui- gen daarvan almede, althans ten deele, de zul- ken, welke taalkennis (een vak, waarin hij anders zoo door en door bedreven was) in het bijzon- der betreffen; en het zal, geloove ik, niet over- bodig zijn, daaruit eenige voorbeelden bij te bren- gen, geenszins om hem te berispen, of zijnen wel- verkregen roem in het geringste te ontluisteren, maar tot waarschuwing voor anderen en ons zelve, en om

jonge lieden vooral te behoeden voor de verkeerdheid van zich door zijn gezag onvoorwaardelijk en zonder eigen nadenken, te allen tijde te laten besturen. — Ik kies daartoe in de eerste plaats zijne *Geslachtlijst der zelfstandige naamwoorden*, bepaaldelijk waar hij uitlegging meent te geven van woorden en spreekwijzen, die tot de scheepvaart betrekking hebben: ik geef de voorbeelden, zoo als ik ze, dat werk met de pen in de hand lezende, al gaande wegs heb opgeteekend.

B A K B O O R D.

B. *zegt*: De stuurman heeft de roerpen aan de rechterzijde en, derwaart gekeerd, heeft hij dus het linkerboord achter den rug, en van daar *stuur-* en *bakboord*.

Neen! de stuurman heeft de roerpen nu aan de rechter- dan aan de linkerzijde, al naar dat de wind van dezen of van genen kant invalt, en *bakboord* blijft niet te min onveranderd *bakboord*, en gevolgelijk *stuurboord* ook *stuurboord*.

Volgens eene vrij algemeene overlevering, is de oorsprong dier woorden de navolgende.

De stuurlieden hadden voorheen hun verblijf in hutten, aan *de rechterzijde* van het schip; de matrozen daartegen, in bakken (om bij bepaalde getalen te schaften) afgedeeld, aan *de linkerzijde*; en van daar *stuur-* en *bakboord*.

B O H A.

B. zegt, dat het is *boha maken*, *boha roepen*, zonder iets meer; het geen zekerlijk geen groote opheldering geeft. — Zie hier, wat er van zij.

Boha is niets anders, dan eene verbastering van het Maleijsche *bohéa*, dat *kaaiman* beteekent en door de Javanen gebezigd wordt als een kreet ter waarschouwing, wanneer zij iemand bemerken, die voornemens is, of schijnt te zijn, om zich te baden op de modderbank van Batavia, waar zich dikwijls kaaimans onthouden, schreeuwende zij alsdan uit al hun magt: *bohéa! bohéa!* van waar onder onze zeelieden, die zich maar al te vaak dezer waarschouwing te weinig bekreunen, het zeggen oorspronkelijk is: *Wat een boha! Maak maar zulk een boha niet enz.*

B R A S.

B. wil, dat dit woord afkome van het Fransche BRASSER, *brouwen*; ook *plengen*; *overdadig eten en drinken*.

Niet alzo! Het woord is het enkelvoudig van *brassen*, zijnde die touwen, met welke men de raas en zeilen naar den wind zet. Haalt men dezelve te scherp aan, of zet men ze niet vast naar behooren, dan gaat de wind uit het zeil en men *verbrast* den goeden voortgang. — Zoo ook is *tegenbrassen* het schip, door eene verandering in den stand van ra en zeil, in vaart vertragen, of, als het ware, tegenhouden.

BOCHT.

B. zegt, dat het is **BUIDEL**. *De bocht onder den arm hebben.*

Neen! *bocht* of *bogt* komt van anker- en andere touwen, welke men in bogten legt.

Het is ook niet *de bogt onder*, maar *achter den arm hebben*. Dit nu komt van de voorzichtige gewoonte, om, bij het ten anker gaan in stormweêr, niet terstond het geheele touw te laten uitloopen, maar een bogt achter te houden, ten einde dat gedeelte vooraf, door omkleeding, tegen schavijlen te behoeden en het alzoo in de kluisgaten te steken.

Het bovengemelde spreekwoord heeft dan niets gemeen met *buidel*, en beteekent, in een overdragtigen zin, blootelijk: *niet alles zeggen, geven, of wagen, wat men zou kunnen, maar het een of ander achterhouden* (en reserve).

GEUS.

B. zegt, dat *de Geus* een vlag is, bestaande uit driehoekige lappen, als voorstellende *een bedelaars gewaad*.

Het is zoo niet. *De geus* is een kleine vlag, welke (om zoo te spreken) geduldig alles aanneemt, wat men haar, naar tijdsgelageheid, verkiest te geven: *den Leeuw met de zeven pijlen, de Bataafsche Maagd, het Koninklijk Wapen*; welke veranderingen bij de verdere vlaggen, als zijnde volstandig *nationaal*, nooit plaats vinden.

De heer B. is waarschijnlijk in verwarring geraakt, door te denken aan den *Engelschen spinnekop*, welke wezenlijk uit driekantige en aan de punten samenlopende lappen bestaat.

K A B A A I.

B. zegt, dat het is 't *baaitje van de kaaiwerkers*.

B. heeft mis. *Kabaai* is een Maleijsch woord, en beteekent in het algemeen *een lang mannenkleed*.

Men bemerkt klaar, dat de Heer B. het woord niet kennende, er zich van heeft afgemaakt, met er twee woorden in op te nemen, namelijk *ka*, als samentrekking van *kade* en *baai*, voor *baaitje*, welk laatste *een kort, afgerond buisje* is; zoo dat hij juist het tegenovergestelde van de ware beteekenis des woords heeft opgegeven.

L O E V E N.

B. beweert, dat *loeven* beteekene, *bij den wind, in den wind opzeilen*. Van *loeven* zou dan komen het frequentativum *loevenren*, waartegen het Hollandsche *lensen* (d. i. *hangen* of *overhellen*) van *lo-en* d. i. *met de zijde in het water spoelen* enz., (in het Fransch *laver*) zal overstaan.

Maar dit tegenoverstaan is, in den samenhang van het geheel, niet anders op te vatten, dan in een taalkundigen zin, t. w. dat het Hollandsch *loeven* in betee-

kenis met het Fransch *laver* overeenkomt — en zoo dan is alles, wat B. van *loeven* zegt, geheel verkeerd. *Loeven* toch is *bij den wind naar de windzijde toezeilen*; en tusschen *lensen* en *laveren* (bij B. even hetzelfde) is geen geringer verschil, dan dat die twee woorden, in beteekenis, wederzijds het tegenovergestelde te kennen geven; want het schip *lenst*, als het vlak vóór den wind afloopt, maar het *laveert*, als het tegen den wind moet opwerken.

N E E R.

B. *wil*, dat *neer* (van de herkomst straks nader) een *draaikolk* beteekene.

In dichtkunst zoude deze uitlegging van *neer* misschien eenigermate door den beugel kunnen en het woord, in de beteekenis van *draaikolk*, te bezigen zijn, namelijk als eene figuur der redekunstenaren, waar bij het uitwerksel of gewrocht genomen wordt voor de oorzaak; maar in taalkunde, waarmede wij hier te doen hebben, kan zij niet worden aangenomen. — *Neer* toch is *de tegenstroom*, welke, in omgekeerde rigting van den stroom, langs den wal loopt en wel eens hier of daar draaijingen veroorzaakt, waaruit met der tijd *draaikolken* ontstaan kunnen; maar *neer* is nog niet daarom een *draaikolk*.

Misschien is *neer* eene samentrekking van *neder*, in tegenstelling aan *op*, voor zoo verre men den stroom beschouwt als *opwaarts*, den tegenstroom als *nederwaarts* te loopen.

STAG.

B. zegt, dat dit woord, in scheepstaal, een zwaar touw beteekent.

Door zwaar touw verstaat men, in scheepstaal, *ankertouw*, en dit is aanmerkelijk veel te dik voor een stag. *Het* (niet *de*) *stag* behoort tot het staande want en is een voorname steun voor mast en steng.

SCHOUT BIJ NACHT.

B. zegt, dat het beteekent: *opzichter bij nacht over de vloot.*

Al wederom verkeerd. Oudtijds zeilde bij nacht altijd één vooruit, met een lantaarn in de mars, als gids voor de verdere schepen. In zoo verre zou de uitlegging van B. misschien nog eenigermate verdedigbaar zijn, maar voor het overige gaat zij geheel mank.

Dit *schout* toch is niet een zelfstandig naamwoord, het oude *scholt*, *scholtus*, zoo als B. verkeerdelijk gemeend heeft, maar het is *schouwt*, in de gebiedende wijze van het werkwoord *schouwen*. Het is dus eene waarschouwing of vermaning, om bij nacht den voorzeilder of gids wel in het oog te houden. Van hier dan ook, gelijk bij onze zeevarenden, vooral de oorlogsgasten, nog algemeen bekend is, het oude rijmtje:

*Men heeft maar op dat licht te schouwen,
Om d' opgegeven koers te houwen.*

Zoo dan kan, gelijk men hier in BILDERDIJK gezien

heeft, de grootste taalkenner jammerlijk uit de streek geraken, wanneer hij altijd en overal, zonder vroegere waarnemingen geraadpleegd en zich ten nutte gemaakt te hebben, op eigen kompas verkiest te zeilen. In der daad, om spreek- en kunstwoorden naar waarheid uit te leggen, is meer noodig, dan taalkennis en vernuft. Dat B. niet in nog meer misslagen, van den verhandelden en gelijksoortigen aart, vervallen is, mag men gerustelijk daaraan alleen toeschrijven, dat hem meer zulke gelegenheden ontbroken hebben. Uit velen wil ik, ten naderen bewijze, nog een paar spreekwoorden bijbrengen, mede uit de scheepvaart herkomstig, en voor wier grondige verklaring de schranderste en oordeelkundigste taalkenner de vlag zal moeten strijken, voor zoo verre hij niet van elders, aangaande derzelve aart en oorsprong, onderrigt moge hebben bekomen.

Het eerste der bedoelde spreekwoorden is reeds door onkunde zoo zeer verbasterd, dat het zijne oorspronkelijke beteekenis verloren hebbe. Wij zeggen, namelijk: *hij heeft kind noch kraai*, om iemand aan te duiden, die geene kinderen of betrekkingen heeft, voor welke hij verpligt is te zorgen. Maar wat zou *een kraai* daarbij te doen hebben? Doch het spreekwoord is herkomstig uit Indië, en beteekent eenen man, die, tot zekeren gevorderden leeftijd gekomen zijnde, geen kind heeft, en ook geen *kraal*, d. i. geen vaste woonstede, geen hut, heeft gebouwd. Zoodanige personen zijn in Indië en in Afrika, misschien ook elders, in groote minachting, en van zulk eenen

pleegt men te zeggen: *hij heeft kind noch kraal*; hij bezit geenen afstammeling en behoort tot geen kraal, d. i. *dorp*, *gehucht* of *gemeente*. Bij sommige volksstammen worden de zoodanigen bij de eerste gelegenheid tot slaven verkocht. — Dat onze vroegere zeelieden dit spreekwoord, uit het Maleijisch, Javaansch, Hottentotsch enz., rigtig vertaald, tot ons hebben overgebracht, zal wel geen twijfel lijden, maar het niet begrijpen en daardoor verkeerd verstaan, van het woord *kraal*, heeft hetzelfde hier doen verminken, en alzoo van zin en beteekenis beroofd.

Het andere, door mij bedoelde, spreekwoord, ofschoon veel jonger, ja zelfs eerst in de jongste halve eeuw ontstaan, is daarom echter niet gemakkelijker te verklaren: of liever, die uitlegging is onmogelijk, voor zoo verre men onkundig is van de historische bron, waaruit dit spreekwoord ontstaan is. — Wij zeggen namelijk: *daar loopt een draad door*, om eene zaak te kennen te geven, met welke het niet zuiver toe gaat. Maar om dit te verstaan, is noodig, dat men wete, wat de bedoelde *draad* zij, en hoe dezelve zulk eene overdragtige beteekenis bekomen hebbe — Zie hier wat van de zaak is.

Alle fabrikaten, bij de Britsche marine benoodigd en in gebruik, van het zwaarste kabel af, tot een gemeene smeerkaars toe, hebben door het midden een blaauwen draad loopen, als kenteeken, dat zij van Engelschen oorsprong zijn. — Toen nu in 1781 veel spraaks was, over het niet uitzeilen van ons eskader, dat naar Brest bestemd was, hoorde men,

bij een zeer levendig gesprek, over de vermoedelijke reden van dat werkeloos liggen blijven, aan de gemeene tafel in het klein Schippershuis te Rotterdam, eenen onzer voornaamste Zeeofficieren in het gesprek invallen, met de woorden: *praat er maar niet over; de kabels zijn te stijf; er loopt een draad door;* welk zeggen, door de, daarbij tegenwoordige, zee-lieden, te regt en dadelijk werd opgevat, als moettende te kennen geven: dat Engelsche invloed onze oorlogschepen binnen gaats hield; en sedert is dat zeggen tot een spreekwoord geworden en algemeen in gebruik geraakt.

Ten besluite van het tegenwoordige, wil ik nog een paar voorbeelden bijbrengen van verkeerde voorstellingen, ontstaan uit gebrek aan genoegzame kennis in de zaak, over welke gehandeld wordt.

In het derde deel van zijne Geschiedenis des Vaderlands, zegt BILDERDIJK, op bladzijde 54: »De Vlamingen bestonden toen een kog, met pek en droog stroo gevuld en in brand gestoken, op de vastzittende of *vertuide* schepen af te doen drijven, 't geen hun licht viel daar het ebbe was.»

Maar de schepen zaten immers vast; zij lagen niet *vertuid*, d. i. aan twee ankers, één voor den vloed en één voor de ebbe. Doch dit daar gelaten, hoe dan nog is het te verstaan, dat het ligt viel, op de (het zij dan vastzittende of *vertuide*) schepen een brander af te zenden, NB. *om dat het ebbe was?* De schepen toch waren uit Holland, en dus met de

ebbe, naar Zierkzee komen afdrijven: hoe kon het dan ligt vallen, een vaartuig op dezelve te doen afdrijven, van uit of van voor Zierkzee, en dus tegen den stroom op? — Bovendien staat op dezelfde bladzijde: »Met den vloed dreven zij (de Vlamingen) tegen hem op.» Dit nu immers is regelregt in tegenpraak met de vroegere voorstelling?

Op bladzijde 56 leest men: »Het schip had even den tijd, om het zeil, waaraan het *gemeerd* was, los te maken, en dreef voor de ebbe den aanvalleren uit de handen enz.» Maar dit is volslagen onzin. *Een schip meeren* beduidt, hetzelfde met touwen, achter en voor, aan palen of kaden vastleggen. Hoe toch zoude dit hebben kunnen geschieden op de Zeeuw-sche stroomen, of (gesteld eens, dat Jonkheer WYJT met zijn schip digt aan den wal lag) onder het bereik van den vijand? En dan nog *gemeerd aan een zeil!* Ook dreef hij, *al weder voor de ebbe*, den aanvalleren uit de handen.

Op bladzijde 57: »heesch Jonkheer WYT het zeil; wanneer juist de Ammiraal daar met nog een der galeien langs roeide en zijne kabels scheurde;» Wat zal dit beteekenen? Kabels kunnen breken, niet scheuren. Maar ook hoe kon de kabel breken, door dat er *langs* geroeid werd? *Hij heesch* daarbij *het zeil*, d. i., was gereed, om onder zeil te gaan, weshalve hij zijn anker moet geligt gehad hebben. Van een anker-kabel is dit dierhalve niet te verstaan; want, boven en behalve het aangevoerde, staat ook nog de kabel vooruit, en B. schrijft, dat er geroeid werd *langs*, d. i. langs de zijde, niet *voor over*.

Iets soortgelijks ontmoeten wij op bladzijde 59. Als *eene bijzonderheid* wordt daar bijgebracht: » dat men de groote schepen, om een slagorde te vormen, met touwen of ketenen aan elkander bond, en dus met de boegen of snavels vooruit *en front de bannière*, op den vijand afzeilde: zoo als ook enkele schepen van drie of vier zich aan elkander vast maakten (hetgeen het geval van PAIDROGUE was, toen hij aan den grond raakte) om den strijd aan te binden (te *engageeren*). Het was, om de zijden vrij te houden, waar langs voornamelijk het enteren, beklimmen, of overloopen, door middel van bruggen of valluiken, te duchten was, en het breken van de linie te beletten. Het behoorde ook tot de kunst van den zeeman, op die touwen of ketenen af te zeilen en ze dus te breken. Dit deed de Ammiraal bij de ontmoeting van WIJT enz.²⁹

In sommige gevallen formeert men linie, met een kabeltouw op het vóorschip vast: hierin is dus geene *bijzonderheid*, zoo min als het *iets bijzonders* zijn kan, dat de schepen met de boegen of snavels vooruit zeilden; want dit heeft altijd plaats, en men behoefde ze daartoe niet aan elkander vast te maken. Maar *eene bijzonderheid* is in der daad *de reden*, waarom, volgens B., dit vast maken geschiedde. Het was, zegt hij, *om de zijde vrij te houden, als langs welke het enteren te duchten was*. Maar, in aanval en in verdediging beide, is het altijd de breede zijde, welke men aanbiedt. Het is alzoo hier hetzelfde, als of er stond: *men vocht met geen stok, uit*

vrees van er mede geslagen te worden. En gesteld, de voornaamste aanvals- en verdedigingsmiddelen waren destijds op de boegen of snavels, dan was dit ook alzoo wederzijds. Wanneer dan de wederzijdsche vloten op die wijze, als B. zegt, *en front de banière*, met de boegen naast elkander onderling verbonden waren, om aldus op elkander los te gaan, dan moesten er ook noodzakelijk tweederlei winden waaijen; want een aldus aan een verbonden vloot of smaldeel kan slechts vlak voor den wind zeilen en geene *manoeuvres* zijn alsdan mogelijk.

De linie breken beteekent tusschen de, in linie achter elkander liggende, schepen door zeilen, om een of meer derzelve van het hoofd-corps af te snijden. Doch dit is eene *manoeuvre*, waartoe kracht van wind en zeilen vereischt wordt. Onmogelijk dierhalve kon de Ammiraal dezelve met een roei-galei ten uitvoer brengen.

